Μαθητές με Διάχυτες Αναπτυξιακές Διαταραχές στη σχολική τάξη: γνωστικά και συναισθηματικά χαρακτηριστικά και εκπαιδευτικές πρακτικές.

Δρ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΑΤΣΑΝΔΡΗ, Σ.Ε.Ε. Ε.Α.Ε. & Ε.Ε.

Σε ποια συχνότητα μπορεί κανείς να συναντήσει στην τάξη εφήβους με Δ.Α.Δ. ;

- Στην πιο πρόσφατη έρευνα των Centers for Disease Control and Prevention, όπου παρουσιάζονται συγκριτικά τα ποσοστά εμφάνισης αυτισμού στα παιδιά σχολικής ηλικίας, η συχνότητα εμφάνισης του αυτισμού ήταν 1 στα 50 παιδιά.

- Γενικά, η αναλογία αγοριών κοριτσιών να φτάνει στο 3:1.

- Στη σχολική τους πορεία οι μαθητές με Δ.Α.Δ. συνήθως φοιτούν ή σε αυτοτελείς σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής ή σε σχολεία γενικής αγωγής με κατάλληλη εκπαιδευτική υποστήριξη (παράλληλη στήριξη από εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής).

Ποιος είναι ο βασικότερος προβληματισμός στην περίπτωση των εφήβων με Δ.Α.Δ. ;

- Ανομοιογένεια ανάμεσα στο νοητικό δυναμικό και στην ανάπτυξη της προσαρμοστικής συμπεριφοράς (στο πλαίσιο της σχολικής κοινότητας αλλά και γενικά της κοινωνικής ζωής)

- Συναισθηματική αντίληψη
- Κοινωνική κατανόηση
- Επικοινωνιακή αλληλεπίδραση
- Δυσκολία αποδοχής αλλαγών στη σχολική καθημερινότητα
- Περιορισμένα και στερεοτυπικά ενδιαφέροντα

Σε ποιους τομείς οι μαθητές με Δ.Α.Δ. παρουσιάζουν δυσκολίες ;

- Δυσκολίες στους εξής τομείς:

- Γνωστική ανάπτυξη

Αδυναμία ολιστικής θεώρησης των μαθησιακών πληροφοριών και αντίληψης της συνοχής τους.

- Δημιουργικότητα, φαντασία και ευελιξία σκέψης

Τάση προς τη συγκεκριμένη σκέψη, δυσκολία γενίκευσης

Σε ποιους τομείς οι μαθητές με Δ.Α.Δ. παρουσιάζουν δυσκολίες ;

- Οι μαθητές με Δ.Α.Δ. έχουν ελλείμματα στη «Θεωρία του Νου». Η θεωρία του Νου είναι μια σημαντική κοινωνική-γνωστική δεξιότητα που σχετίζεται με την ικανότητα μας να αντιλαμβανόμαστε τόσο τις δικές μας ψυχικές καταστάσεις, όσο και των άλλων. Οι ψυχολόγοι την ονόμασαν έτσι επειδή οι πεποιθήσεις μας για το τι μπορεί να συμβαίνει μέσα στο μυαλό ενός άλλου ατόμου είναι απλώς «θεωρίες». Έτσι, ενώ μπορούμε να κάνουμε προβλέψεις, δεν έχουμε τον άμεσο τρόπο να γνωρίζουμε ακριβώς τι μπορεί να σκέφτεται κάποιος.

- Η Θεωρία του Νου δεν περιλαμβάνει μόνο την κατανόηση της σκέψης, αλλά αναφέρεται επίσης στην ικανότητα να κατανοήσει κανείς ότι οι σκέψεις και οι πεποιθήσεις των άλλων ανθρώπων μπορεί να διαφέρουν από τις δικές του.

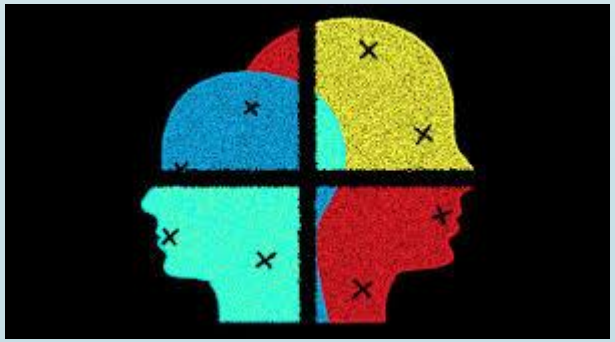

Σε ποιους τομείς οι μαθητές με Δ.Α.Δ. παρουσιάζουν δυσκολίες ;

- Οι μαθητές με Δ.Α.Δ. δεν μπορούν εύκολα να αναλογιστούν το πώς μπορεί να σκέφτεται ένα άλλο άτομο, συμμαθητής τους ή εκπαιδευτικός. Δυσκολεύονται κυρίως στην ερμηνεία της σκέψης και της ψυχολογικής κατάστασης του ατόμου (και όχι της αισθητής του παρουσίας – γλώσσα του σώματος κτλ.)

- Συγκεκριμένα, δυσκολεύονται στην ενσυναίσθηση, στην αντίληψη χιουμοριστικών καταστάσεων, στην αντίληψη της προσποίησης κάποιου συμμαθητή τους ή της ειρωνείας, στη διαφοροποίηση μεταξύ ορθών και εσφαλμένων αντιλήψεων.

Με δύο λόγια: ο μαθητής με Δ.Α.Δ. δυσκολεύεται να «διαβάσει τη σκέψη του άλλου ατόμου».

Οι δυσκολίες παραμένουν σταθερές ή αλλάζουν και με ποιο τρόπο ;

Όπως έδειξαν οι μελέτες σε εφήβους με Δ.Α.Δ., παρατηρείται προοδευτικά γενική βελτίωση στη δυσπροσαρμοστική συμπεριφορά που εκδηλώνουν.

Οι παράγοντες που διαδραματίζουν καταλυτικό ρόλο σε αυτή την αλλαγή είναι:

- η μετάβαση σε μεγαλύτερα ηλικιακά στάδια και ιδιαίτερα η είσοδος στην εφηβεία.
- το νοητικό δυναμικό του εφήβου
- η ποιότητα της γλωσσικής ικανότητας, γιατί σχετίζεται με μεγαλύτερη λειτουργικότητα του εφήβου και έτσι αυξάνεται η πιθανότητα βελτίωσης
- η συχνότητα και η ποιότητα της συμμετοχής του εφήβου σε ομάδες συνομηλίκων

Οι δυσκολίες των εφήβων με Δ.Α.Δ. μπορούν να συνυπάρξουν και με άλλες δυσκολίες ;

- Συχνά, ένας μαθητής με Δ.Α.Δ. παρουσιάζει και Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής – Υπερκινητικότητα. Αυτή η συχνότητα προσδιορίζεται από έρευνες στο 70% των μαθητών με Δ.Α.Δ.

- Με παρόμοια συχνότητα εμφανίζονται και οι αγχώδεις διαταραχές στους εφήβους με Δ.Α.Δ.

- Οι κοπέλες έφηβοι με Δ.Α.Δ. παρουσιάζουν συχνά κατάθλιψη

(εκδηλώνοντας, ένα εύρος αντιδράσεων, όπως ευερεθιστότητα, θλίψη, επιθετικές εκρήξεις).

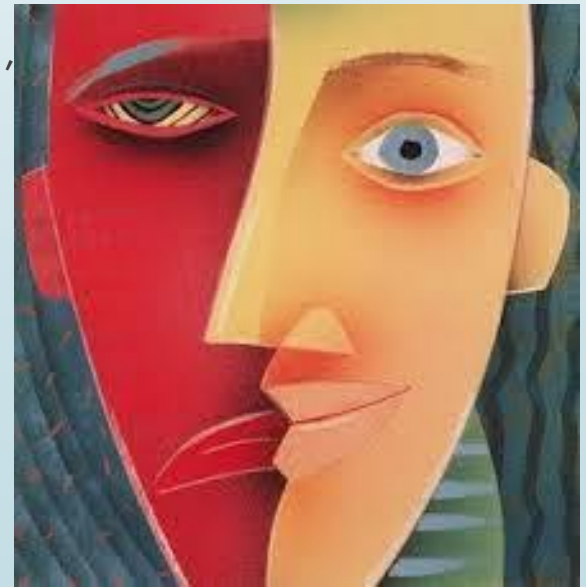

Οι δυσκολίες των εφήβων με Δ.Α.Δ. μπορούν να συνυπάρξουν και με άλλες δυσκολίες ;

- Σημαντικά αυξημένα σε εφήβους με Δ.Α.Δ. είναι και τα ποσοστά της «αλεξιθυμίας», μιας διαταραχής που σχετίζεται με την κατανόηση των συναισθημάτων. Η λέξη αυτή προέρχεται από το αρχαίο ρήμα αλέξω (απομακρύνω, απωθώ) και τον "θυμό" που σημαίνει το συναίσθημα.

Έτσι, έχουν την αίσθηση ότι βρίσκονται σε μια πολύ δυνατή συναισθηματική κατάσταση (λ.χ. θλίψη ή ανεξέλεγκτος θυμός), αλλά όταν προσπαθούν να κατανοήσουν τι προκάλεσε αυτή την κατάσταση, δεν μπορούν να το καθορίσουν με σαφήνεια. Όταν ενθαρρύνονται να εξηγήσουν τα συναισθήματα τους δεν βρίσκουν λέξεις για να τα περιγράψουν.

Οι δυσκολίες των εφήβων με Δ.Α.Δ. μπορούν να συνυπάρξουν και με άλλες δυσκολίες ;

- Κάποιες φορές οι μαθητές με Δ.Α.Δ. χαμηλότερης λειτουργικότητας εκδηλώνουν και μορφές του συνδρόμου «Savant». Το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα του συνδρόμου αυτού είναι ότι η γενική νοημοσύνη του είναι χαμηλότερη από το μέσο όρο νοημοσύνης, ΑΛΛΑ ταυτόχρονα είναι πολύ υψηλή σε έναν ή περισσότερους τομείς, πολύ περιορισμένους.

- Έτσι, μπορούν και υπολογίζουν με μεγάλη ακρίβεια το χρόνο χωρίς ρολόι, μπορεί να είναι πολύγλωσσοι, αποστηθίζουν με ευκολία αριθμούς, πινακίδες, χάρτες, καταλόγους, στατιστικά στοιχεία, ιστορικά γεγονότα, ήχους κλπ. Μάλιστα, μπορούν να επαναλαμβάνουν τις πληροφορίες στο μέλλον χωρίς να κάνουν κανένα λάθος. Παράλληλα, έχουν ασυνήθιστη αισθητηριακή διάκριση στη μυρωδιά, στην αφή ή στην όραση.

Οι έφηβοι με Δ.Α.Δ. παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς στο σχολείο ;

- Τα προβλήματα συμπεριφοράς που παρουσιάζουν οι έφηβοι με Δ.Α.Δ. και τα οποία μπορεί να οξύνονται ή να αμβλύνονται (ανάλογα και με τη σχεσιοδυναμική της σχολικής τάξης) οφείλονται στις εγγενείς δυσκολίες τους. *κόκκινο χρώμα: στερεοτυπικές συμπεριφορές, μπλε : επιθετικότητα, καταστροφή αντικειμένων, πράσινο: διακοπή των συνομιλητών κατά τη συζήτηση, χρήση ακατάλληλων λέξεων, δυσκολία στην τήρηση επικοινωνιακών συμβάσεων.*

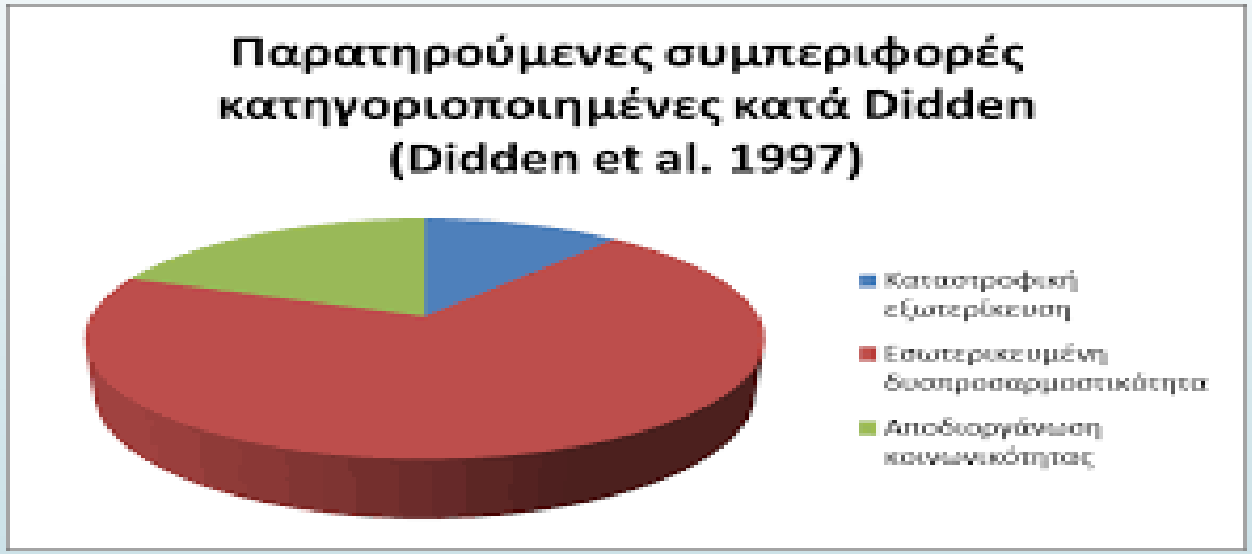

- Οι δυσκολίες στην κοινωνικότητα, τα ελλείμματα στην επικοινωνία, η γνωστική ακαμψία και η αδυναμία συναισθηματικής ρύθμισης φαίνεται ότι δημιουργούν ή επιτείνουν τα προβλήματα συμπεριφοράς.

Ποιες είναι οι σχέσεις των εφήβων με Δ.Α.Δ. με τους συμμαθητές τους ;

Οι έρευνες δείχνουν ότι:

- οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις των εφήβων με ΔΑΔ με τους συμμαθητές τους είναι περιορισμένες.

- έχουν συνήθως λιγότερους φίλους, στενό κοινωνικό δίκτυο και μικρή συχνότητα φιλικών συναντήσεων εκτός σχολείου.

- κατανοούν περιοριστικά τη φιλία στη βάση της ύπαρξης Κοινών ενδιαφερόντων με τους φίλους τους.

- έχουν δυσκολία στη διατήρηση των φιλικών δεσμών.

Με ποιο τρόπο μπορούν οι έφηβοι με Δ.Α.Δ. να υποστηριχθούν εκπαιδευτικά ;

- Το άρθρο 6 του νόμου 3699/2008 - ΦΕΚ 199/Α'/2.10.2008 αναφέρει ότι : «οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορούν να φοιτούν σε σχολική τάξη του γενικού σχολείου, με παράλληλη στήριξη-συνεκπαίδευση, από εκπαιδευτικούς Ειδικής Αγωγής, όταν αυτό επιβάλλεται από το είδος και το βαθμό των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών».

- Οι διαγνωστικοί φορείς που εκδίδουν τις γνωματεύσεις για παράλληλη στήριξη

είναι το ΚΕ.ΣΥ., η ΔΕΔΑ και τα αναγνωρισμένα Ιατροπαιδαγωγικά Κέντρα.

Ο εκπαιδευτικός της παράλληλης έρχεται μετά από υποβληθέν αίτημα για συγκεκριμένο μαθητή. Μπορεί όμως εκτάκτως να υποστηρίξει και άλλους μαθητές που βρίσκονται στην ίδια τάξη με τον συγκεκριμένο μαθητή;

- Το πρόγραμμα ΕΣΠΑ από το οποίο πληρώνεται ο εκπαιδευτικός παράλληλης στήριξης, αναφέρει ότι «μπορεί ο εκπαιδευτικός παράλληλης στήριξης να παρέχει τις υπηρεσίες του στο μαθητή-στόχο χωρίς να τον διαφοροποιεί ορατά από τους μαθητές της τάξης. Όταν οι συνθήκες της διεργασίας διδασκαλίας μάθησης το επιτρέπουν, μετακινείται για να στηρίξει και άλλους μαθητές της τάξης».

Ποιες είναι οι βασικές μορφές μιας επιτυχημένης διδακτικής παρέμβασης για μαθητές με Δ.Α.Δ. ;

- **Ύπαρξη σταθερού μαθησιακού περιβάλλοντος που θα είναι προβλέψιμο και επαρκώς δομημένο** (λ.χ. έγκαιρη ενημέρωση για ενδο-σχολικές εκδηλώσεις που διακόπτουν τη συνήθη σχολική καθημερινότητα, για διδακτικές επισκέψεις, για διεξαγωγή ολιγόλεπτων τεστ ή ωριαίων διαγωνισμάτων κ.λπ.)

- **Οπτικοποίηση τόσο του μαθησιακού υλικού όσο και της σχολικής ρουτίνας** για μαθητές μεσαίας λειτουργικότητας.

- Διερεύνηση μαθησιακών κινήτρων και **αξιοποίηση «θετικών ενισχυτών»** ώστε να νοηματοδοτηθεί η μαθησιακή διαδικασία (κοινωνικών ενισχυτών όπως ο περιγραφικός έπαινος για δημιουργία βιωμάτων σχολικής επιτυχίας, το μαθησιακό συμβόλαιο, άλλοι ενισχυτές όπως η αξιοποίηση Η/Υ κ.λπ.)

Ποιες είναι οι βασικές μορφές μιας επιτυχημένης γενικότερης παρέμβασης για μαθητές με Δ.Α.Δ. ;

- Μπορεί κανείς να συνεργαστεί με τον/την εκπαιδευτικό παράλληλης στήριξης, η οποία δουλεύει στους εξής τομείς:

- Καλλιέργεια αναγκαίων δεξιοτήτων για την εποικοδομητική συμμετοχή του μαθητή με Δ.Α.Δ. στη μαθησιακή διαδικασία

π.χ. αναμονή για σήκωμα χεριού, έγκαιρη παράδοση ασκήσεων και σχολικών εργασιών, τήρηση κανόνων σε ομαδικές δραστηριότητες, βλεμματική παρακολούθηση του εκπαιδευτικού, αυτόνομη ετοιμασία σχολικής τσάντας, ολοκλήρωση εργασιών με τη μικρότερη δυνατή βοήθεια, αποφυγή διασπαστικής συμπεριφοράς, κατανόηση της αξίας του επαίνου του εκπαιδευτικού ή αντίστοιχα της αποθάρρυνσης)

- Εμπέδωση και εφαρμογή των κανόνων συμπεριφοράς της σχολικής ζωής

π.χ. αυτορρύθμιση ως προς τη συμπεριφορά εντός και εκτός τάξης, εφαρμογή των αλλαγών του ωρολογίου προγράμματος, αυτόνομη εξυπηρέτηση από το σχολικό κυλικείο, συμμόρφωση σε προειδοποιήσεις για ανεπιθύμητη συμπεριφορά)

Πώς μπορώ να ενσωματώσω στη διδασκαλία μου πρακτικές που να βοηθήσουν και τον μαθητή με Δ.Α.Δ. που έχω στην τάξη μου;

- Μπορώ να χρησιμοποιήσω στην αρχή του μαθήματος προκαταβολικούς οργανωτές σχετικά με το περιεχόμενο του μαθήματος που θα ακολουθήσει.

- Διαφοροποιώ ορατά τους οπτικούς δείκτες, όταν διδάσκω στη Νεοελληνική Γλώσσα τις μορφές κειμένων, γιατί οι μαθητές με Δ.Α.Δ. παρουσιάζουν δυσκολίες στον περιγραφικό και αφηγηματικό λόγο.

- Στον τομέα της παραγωγής γραπτού λόγου, καθοδηγώ και γραπτώς τους μαθητές, γιατί οι μαθητές με Δ.Α.Δ. δυσκολεύονται στην παραγωγή γραπτού λόγου σε ένα δοθέν επικοινωνιακό πλαίσιο. Το ίδιο κάνω και στη διδασκαλία ευθέος και πλαγίου λόγου, γιατί δυσκολεύονται στην παρακολούθηση των μεταβάσεων ενός διαλόγου.

Πώς μπορώ να ενσωματώσω στη διδασκαλία μου πρακτικές που να βοηθήσουν και τον μαθητή με Δ.Α.Δ. που έχω στην τάξη μου;

- **Αξιοποίηση της ανάλυσης έργου**

Πρόκειται για την κατάτμηση μιας σύνθετης δεξιότητας στις επιμέρους μορφές συμπεριφοράς που την απαρτίζουν και στον καθορισμό της ενδεδειγμένης σειράς, με την οποία αυτές πρέπει να εκτελεστούν (π.χ. τα βήματα που πρέπει να ακολουθηθούν, προκειμένου να εκτελεστεί μια κάθετη διαίρεση ή τις ενέργειες που πρέπει να γίνουν για τη διαγραμματική απεικόνιση μιας συνάρτησης). Αυτή η τεχνική μπορεί να εφαρμοστεί και στη διδασκαλία αφηρημένων εννοιών.

- **Αξιοποίηση των σχεδιαγραμμάτων ροής**, για την προσέγγιση διαλογικών κειμένων στο μάθημα των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.

Πώς μπορώ να ενσωματώσω στη διδασκαλία μου πρακτικές που να βοηθήσουν και τον μαθητή με Δ.Α.Δ. που έχω στην τάξη μου;

- Μπορώ να δομήσω τη τμηματική υποστήριξη που δίνω και σε άλλους μαθητές μου, ως εξής:

- Λεκτική καθοδήγηση στις ασκήσεις (π.χ. στη χρονική αντικατάσταση θα γράψεις πρώτα αριστερά τους χρόνους, μετά θα βάλεις τον ρηματικό τύπο στον χρόνο που βρίσκεται, στους ιστορικούς χρόνους θα βάλεις πρώτα αύξηση και μετά θα γράψεις την κατάληξη κ.λπ.)

- Η ίδια διαδικασία μπορεί να γίνει και με οπτικούς δείκτες.

- Η ίδια διαδικασία μπορεί να γίνει και με γραπτές οδηγίες ή γραφηματικούς οργανωτές.

Πώς μπορώ να ενσωματώσω στη διδασκαλία μου πρακτικές που να βοηθήσουν και τον μαθητή με Δ.Α.Δ. που έχω στην τάξη μου;

- Αξιοποίηση εννοιολογικών χαρτών και νοητικών χαρτών, με σκοπό την κατανόηση πολύπλοκων σχέσεων (π.χ. σε θεωρητικά μαθήματα)

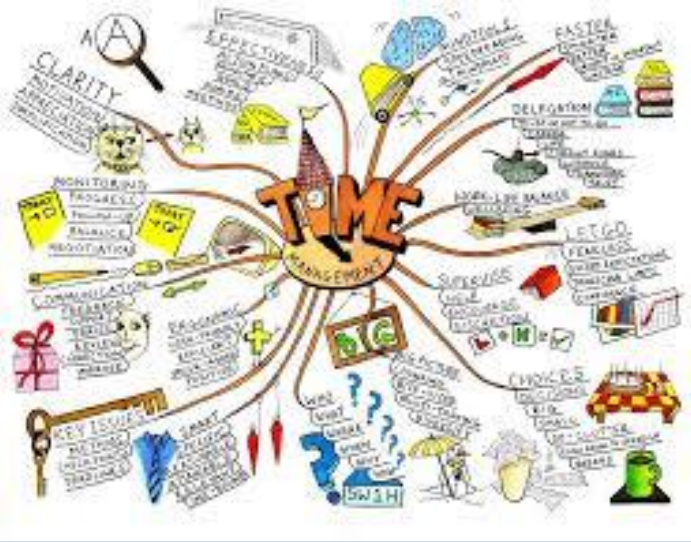

Πώς μπορεί να υποβοηθηθεί η κοινωνική κατανόηση και η αλληλεπίδραση των μαθητών με Δ.Α.Δ.

- Με την αξιοποίηση κοινωνικών ιστοριών ειδικά δομημένων και εξειδικευμένων για την περίπτωση του μαθητή που έχουμε στην τάξη.
- Με την εφαρμογή συστήματος «αυτοκαταγραφής», με απώτερο σκοπό την επίτευξη της αυτορρύθμισης.
- Με την αξιοποίηση συνομηλίκων είτε ως προτύπων είτε ως βοηθών/διευκολυντών στην κοινωνική αλληλεπίδραση.

Πώς μπορώ να μελετήσω περισσότερο τα ζητήματα των μαθητών με Δ.Α.Δ. ;

- Μπορείτε να διαβάσετε το βιβλίο που εκπονήθηκε φέτος στο Ι.Ε.Π. υπό τον Πέτρο Γαλάνη με τίτλο: Εκπαίδευση μαθητών και μαθητριών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος: Καλές πρακτικές για τη σχολική τους ένταξη.

http://prosvasimo.iep.edu.gr/Books/2020/%CE%91%CE%A5%CE%A4%CE%99%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A3/%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7%20%CE%BC%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CF%84%CF%8E%CE%BD%20%CE%BC%CE%B5%20%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%84%20%CE%91%CF%85%CF%84%20%CE%A6%CE%AC%CF%83%CE%BC.pdf

Πώς μπορώ να προσαρμόσω ένα τεστ στις δυνατότητες του μαθητή με Δ.Α.Δ. ;

- Τα θέματα του τεστ παραμένουν τα ίδια με αυτά των συμμαθητών.
- Μπορούν να γίνουν αλλαγές είτε στη λεκτική αναπροσαρμογή των ζητούμενων είτε στη διαμόρφωση των ερωτήσεων με συνδυασμό και ερωτήσεων αντικειμενικού-κλειστού τύπου.
- Για την επίδοση του μαθητή με Δ.Α.Δ. χρησιμοποιούνται και ενδοατομικά κριτήρια, σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό της παράλληλης στήριξης (η νομοθεσία αναφέρει τον όρο «συνεργατική βαθμολογία»).